

**ASES
VIII. INTERNATIONAL
MEDITERRANEAN
SCIENTIFIC RESEARCH
CONGRESS**

December 12-14, 2025

CONGRESS BOOK

EDITOR: Prof. Dr. Gökmen DAĞLI

ISBN: 978-625-92930-1-1

VIII. INTERNATIONAL MEDITERRANEAN SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

**DECEMBER 12-14, 2025,
Girne University, Cyprus**

EDITOR
Prof. Dr. Gökmen DAGLI

COPYRIGHT © 2025

BY ASES CONGRESS ORGANIZATION

PUBLISHING COMPANY LIMITED

ALL RIGHTS RESERVED. NO PART OF THIS PUBLICATION MAY BE REPRODUCED, DISTRIBUTED OR TRANSMITTED IN ANY FORM OR BY ANY MEANS, INCLUDING PHOTOCOPYING, RECORDING OR OTHER ELECTRONIC OR MECHANICAL METHODS, WITHOUT THE PRIOR WRITTEN PERMISSION OF THE PUBLISHER, EXCEPT IN THE CASE OF BRIEF QUOTATIONS EMBODIED IN CRITICAL REVIEWS AND CERTAIN OTHER NONCOMMERCIAL USES PERMITTED BY COPYRIGHT LAW. ASES CONGRESS ORGANIZATION PUBLISHING® IT IS RESPONSIBILITY OF THE AUTHOR TO ABIDE BY THE PUBLISHING ETHICS RULES.

ASES PUBLICATIONS – 2025©

LICANCE KEY: 2022/ 63715

25.12.2025

ISBN: 978-625-92930-1-1

CONGRESS ID

VIII. INTERNATIONAL MEDITERRANEAN SCIENTIFIC RESEARCH CONGRESS

DATE AND PLACE

Girne University, Cyprus

DECEMBER 12-14,2025

Girne University, Cyprus

ORGANIZATION

ASES (ACADEMY OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL STUDIES),

LANGUAGES

Turkish, English, Arabic, Russian

**VIII. INTERNATIONAL MEDITERRANEAN SCIENTIFIC
RESEARCH CONGRESS
DECEMBER 12-14, 2025, CYPRUS, KYRENIA
CONFERENCE PROGRAM**

**13.12.2025
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 7 / MODERATOR
Gular NURİYEVA**

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
GÜNEL MAHAMMAD MAMMADOVA	AZERBAIJAN DEVLET PEDAGOJİ UNIVERSİTESİ	ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
Gular NURİYEVA	AZERBAIJAN DEVLET PEDAGOJİ UNIVERSİTESİ	THE INTERACTION BETWEEN SELF-REGULATION AND EMOTIONAL DEVELOPMENT IN EARLY CHILDHOOD
F.ü.f.d. Qəmər Alxanova	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	Türk ədəbiyyatında ilk romanlar haqqında
Gunel Shefiyeva Elkhan	ASPU	THE ROLE OF METAPHOR IN LEARNING A LANGUAGE
Öğretim Görevlisi Nigorakhon AMİROVA	Taşkent Devlet Şarşınaslık Üniversitesi	"ALGININ DİL YOLUYLA OLUŞUMU: TÜRKÇEDEKİ GÖRSEL MODELLERİN YETKİNLİK TEMELLİ ANALİZİ"
Doç.Dr.İsmayilov Şahismayıl	Azerbaycan Üniversitesi, Slavyan Üniversitesi	Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin bilimsel-politik alanda gelişimi
ASSEL RAKHYMBAY	Қазақ Ұлттық Университеті	ISTVÁN KÖNGÜR MANDOKY'S LEGACY: A NEW SCIENTIFIC PARADIGM IN TURKIC PHILOLOGY
ASSEL RAKHYMBAY	Қазақ Ұлттық Университеті	THE MANDOKI PHENOMENON: REVEALING THE CULTURAL-HISTORICAL INTEGRITY OF THE TURKIC CODE
Кыпшакбаева Айнур Славовна	Каспийский Университет технологий и инжиниринга им	DEVELOPMENT FEATURES OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE CONTEXT OF THE DIGITAL ECONOMY FORMATION

Esra İNAM Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR	RECENT DEVELOPMENTS IN LYMPHEDEMA MANAGEMENT LENFÖDEM YÖNETİMİNDE GÜNCEL GELİŞMELER	470
Büşra BİLİR YILDIZ	BIOPHYSICS-BASED SMART IMPLANTS	479
Gencer SARIOĞLU Rüştü EKE	ANKARA İLİNDE FARKLI ZAMAN DİLİMLERİNE AİT GÜNEŞ SPEKTRUMLARININ ORTALAMA FOTON ENERJİSİ (APE) VE YARARLI KESİR (UF) ÜZERİNDEKİ DEĞİŞİMİNİN İNCELENMESİ	481
Gencer SARIOĞLU Rüştü EKE	EXAMINATION OF INSTALLED SOLAR ENERGY CAPACITY IN TÜRKİYE AND WORLDWIDE	483
Nimet KESER	KOLEKSİYONUN SOSYAL DİLİ: ESTETİK TERCİHLERLE SINIFIN YENİDEN ÜRETİMİ	485
Nimet KESER Seda ŞENGÜL	TÜRKİYE’DE AKADEMİSYENLERİN SANATLA TEMASINI BELİRLEYEN SOSYOKÜLTÜREL ETMENLER	496
Feyzi AŞIK	HEYKEL ANA SANAT DALINDA ÜÇ BOYUTLU NESNELERİN YARATICILIĞA ETKİSİ	506
Necle Canlı Yiğit Tunay Bilgin	MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE YÖNELİK YETERLİLİKLERİNİN İNCELENMESİ	508
Tahir ATICI Özlem ATICI	TÜRKİYE’DE GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE BİYOLOJİ EĞİTİMİ VE OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARI	509
GÜNEL MAHAMMAD MAMMADOVA	STUDENTS’ PERSPECTİVES ON TEACHİNG METHODS AND TECHNIQUES ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİNE DAİR GÖRÜŞLERİ	519
Gular NURİYEVA	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÖZ DÜZENLEME VE DUYGUSAL GELİŞİM ARASINDAKİ ETKİLEŞİM	524
F ü f d Qəmər Alxanova	TÜRK ƏDƏBİYYATINDA İLK ROMANLAR HAQQINDA	526
Gunel Shefiyeva Elkhan	THE ROLE OF METAPHOR IN LEARNING A LANGUAGE	529
Nigorakhon AMİROVA	ALGININ DİL YOLUYLA OLUŞUMU: TÜRKÇEDEKİ GÖRSEL MODELLERİN YETKİNLİK TEMELLİ ANALİZİ	532
İsmayilov Şahismayıl	AZERBAIJAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN BİLİMSSEL- POLİTİK ALANDA GELİŞİMİ	543

**FORMATION OF PERCEPTION THROUGH LANGUAGE: A COMPETENCE-
BASED ANALYSIS OF VISUAL MODELS IN TURKISH**
**ALGININ DİL YOLUYLA OLUŞUMU: TÜRKÇEDEKİ GÖRSEL MODELLERİN
YETKİNLİK TEMELLİ ANALİZİ**

NİGORAKHON AMİROVA

**ÖĞRETİM GÖREVLİSİ, TAŞKENT DEVLET ŞARŞINASLIK ÜNİVERSİTESİ,
BİLİŞSEL DİLBİLİM,
0000-0003-1572-6042**

Özet

Bu çalışma, dilin algıyı nasıl ilettiğini incelemek amacıyla, yetkinlik temelli bir yaklaşım çerçevesinde Türkçedeki görsel algı fiilleri (görmek, bakmak, izlemek, seyretmek) arasındaki kültürel, bilişsel ve pragmatik farklılıkları araştırmayı hedeflemektedir. Görsel algı evrensel bir nörobiyolojik süreç olmakla birlikte, diller bu süreci kültürel zorunluluklar, toplumsal roller ve bilişsel kategorilere göre farklı biçimlerde kodlamaktadır. Buna bağlı olarak, Türkçede görsel sahneyle ilişkili fiiller yalnızca duysal ifadeler değildir; bilgi edinme biçimleri, sosyal hiyerarşi, duygusal tutum, nezaket örüntüleri ve kanıtlama stratejileri gibi anlam ağları oluşturmaktadır. Türkçedeki görsel algı fiillerinin söylemde üstlendikleri semantik rollere rağmen, bu çalışmada söz konusu fiillerin dünyaya ilişkin kültürel olarak kökleşmiş modellerle nasıl kavramsallaştırıldığı ve nasıl işlediği ele alınmaktadır. Bulgular, görmek fiilinin esasen epistemik güvenilirlik ve doğrulukla; bakmak fiilinin dikkat, niyet ve sosyal mesafe ile; izlemek ve seyretmek fiillerinin ise estetik duyarlılık, süreklilik ve duygusal katılımı ilişkili olduğunu göstermektedir. Dört dil üzerinden gerçekleştirilen karşılaştırmalı inceleme, Türkçedeki görsel algı sisteminin İngilizce, Rusça ve Özbekçeye kıyasla daha ayrıntılı ve kültürel olarak daha belirgin bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler arasında anlam kaymalarına ve pragmatik yanlış kullanımlara yol açmaktadır. Elde edilen sonuçlar, sosyodilbilimsel yeterlilik olmaksızın yalnızca dil bilgisine sahip olmanın görsel algı fiillerinin yanlış anlaşılmasına neden olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Türkçedeki görsel modelleri tam anlamıyla çözümleyebilmek için semantik, bilişsel ve kültürel katmanları bir araya getiren bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir.

Anahtar kelimeler: görsel algı fiilleri, kültürel modeller, bilişsel semantik, algı-yeterlilik ilişkisi

Abstract

This study aims to investigate how perception is communicated by language by studying the cultural, cognitive and pragmatic differences between visual perception verbs in Turkish

(görmek, bakmak, izlemek, seyretmek) within a competence-based approach. Visual perception is a global neurobiological factor whereas, languages package this factor according to varied cultural imperatives, social roles and cognitive categories. Accordingly, Turkish verbs implicating visual scenes are not simply sensory expressions, but they create a network of meaning features including ways of knowing things (modes of knowledge delivery), social hierarchy, emotional attitude, politeness patterns and evidential tactics. Despite the semantic roles that Turkish visual perception verbs take within discourse, in this investigation how they are conceptualised and how they function with culturally grounded models of the world will be considered. Results show that the verb görmek is essentially related to epistemic reliability and truth, bakmak to attention, intentionality, and social distance; izlemek and seyretmek, double namely with aesthetic sensibility, continuity or emotional involvement. By cross-linguistic comparison of the four languages, it is shown that Turkish visual perception is situated at a higher level of detail and cultural specificity compared to English, Russian and Uzbek. In consequence, it causes some meaning deviation and pragmatic misuse among Turkish learners as a foreign language. The findings demonstrate that linguistic knowledge without sociolinguistic competence leads to misunderstanding of visual perception verbs. Therefore, a more holistic approach including semantic, cognitive and cultural layers should be adopted in order to fully understand visual models in Turkish.

Keywords: visual perception verbs, cultural models, cognitive semantics, perception–competence relationship

1. GİRİŞ

533

Algı ile dil arasındaki ilişkiler, modern bilişsel dilbilim, göstergebilim ve dil antropolojisinin en önemli tartışma alanlarından biri hâline gelmiştir. İnsan, her şeyden önce duyusal bir varlık olarak dünyada bulunur; ancak dili nasıl kavradığımız ve kullandığımız, bu duyusal deneyimleri çerçeveleyen ve süzen bir işlev görür. Duyular arasında görme, yalnızca biyolojik bir yeti (görmek eylemi) olmanın ötesine geçerek, kültürel olarak aracılanmış bir yorumlama aracı hâline gelir; bilgi edinmeyi, ilişki kurmayı, toplumsal normlara uymayı düzenler. Bu nedenle, görsel algı fiilleri; dikkat odağının, epistemik bağlılığın, duygusal duruşun, nezaket stratejilerinin ve kültürel bilgi modellerinin nasıl sözlüksel olarak kodlandığını incelemek için temel bir alandır. Türkçede ‘görmek’, ‘bakmak’, ‘izlemek’ ve ‘seyretmek’ gibi algı fiillerinin oluşturduğu anlam alanı, kültürel yönelim ile dilsel sınıflandırmanın dinamik bir biçimde birleştiği bir kesişim noktasıdır.

Görsel deneyimin biyolojik kaynağı evrensel olarak aynı olsa da diller bu duyumu kültürel olarak belirlenmiş yollarla düzenler, yapılandırır ve genişletir. Bu durum, bilişsel dilbilimin temel varsayımlarından birini doğrular: Dilsel yapılar gerçekliği pasif biçimde yansıtmaz, onu aktif olarak şekillendirir (Lakoff & Johnson 1980:116). Türkçedeki görsel fiiller yalnızca duyusal deneyimi değil; kültürel olarak dağıtılmış dikkat örüntülerini, hiyerarşik ilişkileri, niyetlilik derecelerini ve estetik katılım biçimlerini de taşır. Bu fiiller konuşucunun duygusal yakınlık, epistemik otorite ve toplumsal uygunluk değerlendirmelerini ifade etmek için söylemsel kaynaklar sağlar; dolayısıyla Türklerin kültürel temelli kavramsal sistemi için birer “pencere” işlevi görür.

Çapraz-dilsel çalışmalar, algı fiillerinin her zaman birebir örtüşmediğini göstermektedir (Viberg, 1984:21). İngilizcede *see*, Rusçada *videt'* ve *smotret'*, Özbekçede *ko'rmoq* bazı anlamlarda Türkçedeki kinesik algı fiilleriyle örtüşse de anlamda küçük fakat önemli farklılıklar içerir. Bu farklılıklar, özellikle Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için kültürel varsayımlar ve epistemik anlatım biçimlerindeki ayrılıklar nedeniyle güçlük yaratır (Boroditsky & Gaby 2010). Örneğin İngilizce konuşurları için uzun süreli göz temasının samimiyet ve özgüven göstergesi olması tipik bir inanışken, Türk kültüründe uzun ve sabit bakış hiyerarşik ilişkilere, yaş farkına veya toplumsal role bağlı olarak saygısızlık ya da meydan okuma olarak algılanabilir. Bu nedenle görsel algı fiilleri yalnızca “görme” ile ilgili değildir; “nasıl bakılacağı, ne zaman bakılacağı ve ne zaman bakılmayacağı”na dair kültürel betikleri de gerçekleştirir.

Türkçe görsel fiillerin zorluğu çok-anlamlılık, metaforik genişleme ve pragmatik kullanımlarından kaynaklanır. Görmek, fiziksel algıdan zihinsel kavrayışa ve epistemik kesinliğe kadar geniş bir aralığa sahiptir. Bakmak, düzenlenmiş dikkat, yönelimsellik, niyetlilik ve toplumsal duruşu kodlar. İzlemek, gözlemsel izleme, denetim ve olayın akışına katılımı vurgular. Seyretmek ise haz, estetik zevk ve duygusal katılım içeren bir bakma biçimidir. Çeşitli Türkoloji ve anlambilim çalışmalarında vurgulandığı gibi, bu karşıtlıklar dilsel dünya görüşünün oluşmasında temel rol oynar (Gökçe, 2015:70; Ayan & Türkdil, 2014). Yetkinlik temelli bir yaklaşım, yalnızca dilsel bilginin yeterli olmadığını, Türkçe görsel fiillerin içerdiği anlam inceliklerini kavramak için sosyokültürel yeterliğin de gerekli olduğunu göstermektedir.

Son yıllarda Türkçe öğrenenlerin yurtdışı eğitim ve yaşam bağlamlarında artması, görsel fiillerin hem bilişsel anlambilim hem kültürlerarası iletişim hem de dil öğretimi açısından önemini daha da artırmıştır. Bu çalışma, algının dilsel olarak nasıl aracılanmış olduğunu ve bilişsel, kültürel ve pragmatik boyutların anlam inşasında nasıl birleştiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Anlamsal veri, çapraz-dilsel karşılaştırma ve kültürel yorumlama içeren sentezleyici bir yöntemle Türkçe görsel algı fiillerinin geniş bir dil-kültür ağında nasıl işlediği ortaya konulmuştur.

Dil ve algı tartışmaları, en azından görsel algı fiilleri bakımından, yetkinlik temelli bir modele dayanmalıdır; çünkü algının yalnızca biyolojik bir süreç değil, kültürce biçimlendirilmiş bir bilişsel yapı olduğu açıktır. Bu nedenle anlam bilgisini sosyokültürel ve pragmatik bilgi ile bütünleştiren bir yaklaşım gereklidir. Ancak bu şekilde Türkçedeki görsel modellerin kültürel ve bilişsel derinliği tam olarak kavranabilir. Bu çalışma, dil-biliş-kültür ilişkisi bağlamında konumlanan algı fiilleri üzerine gelişmekte olan araştırmalara katkıda bulunmaktadır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmanın kuramsal temeli, bilişsel anlambilim, dil antropolojisi ve kültürlerarası iletişim araştırmalarına dayanmaktadır. Bilişsel anlambilime göre anlam, soyut ve dilden bağımsız bir olgu değil; somut bedenlenmiş deneyime dayalı, kültüre bağlı kavramsal modeller üzerinden işlenen bir süreçtir (Lakoff & Johnson 1980). Bu bakış açısından hareketle algı fiilleri, konuşurun duygusal durumları nasıl yorumladığını, sınıflandırdığını ve kavramsallaştırdığını gösteren dilsel işaretlerdir. Özellikle Türkçe görsel algı fiilleri, duygusal algı ile biliş, duygu ve toplumsal ilişkiler arasında düzenli metaforik geçişler sergiler. “Görmek” fiilinin “anlamak, fark etmek” anlamına genişlemesi, birçok dilde farklı kültürel ayrıntılarla görülen BİLMEK = GÖRMEK kavramsal metaforunu yansıtır.

Kuramsal çerçevenin ikinci temel dayanağı, Viberg'in algı fiillerine ilişkin tipolojik modelidir. Viberg (1984), dillerin duyuşal modaliteleri nasıl sözlüksel olarak kodladıklarını karşılaştırmalı bir çerçevede ele alır. Bu modele göre tüm dillerde görme duyusu baskın olmakla birlikte; görsel alanda fiillerin anlamları arasında önemli ayrışmalar görülür. Türkçe bu açıdan özellikle dikkat çekicidir, çünkü niyetli bakışı (bakmak), süreklilik içeren izlemeyi (izlemek) ve estetik-seyirlik görmeyi (seyretmek) özenle ayırır. Bu ayrımlar, görsel ipuçlarının zihinsel olarak işlenmesinde kültürel şekillenmişliğin önemli olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, kültürle yakından ilişkili olan bakış davranışının pragmatikliği, görsel algı fiillerinin semantiğinin bir parçasıdır. Sweetser'ın (1991:72) belirttiği gibi algı fiilleri sosyal ve duyuşal alanlara da genişleyen anlamlar taşır. Türkçede bakış; saygı, mahcubiyet, meydan okuma, yakınlık, utanç ya da duyuşal erişilebilirlik gibi çok çeşitli sosyal anlamları kodlayabilir. Bu okumalar yalnızca görsel davranışa değil, bakışın hangi sosyal ilişkiler bağlamında nasıl işlenmesi gerektiğini belirleyen kültürel betiklere dayanır.

Son olarak, kültürlerarası iletişim araştırmalarında sosyodilbilimsel ve pragmatik yeterliğin önemini vurgulayan çalışmalar, bu araştırmayı destekleyen bir diğer kuramsal kaynaktır. Türkçede görsel algı fiilleri kültüre özgü bilgiler içerdiğinden, bu kültürel arka plan bilinmedikçe farklı dillerin konuşurları tarafından yanlış anlaşılabilir. Bu durum, anlamın başarılı biçimde kurulabilmesi için dilsel bilginin sosyokültürel farkındalıkla bütünleşmesi gerektiği yönündeki görüşe güçlü bir destek sunmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu makale, bilişsel-anlamsal incelemeye, pragmatik söylem çözümlemesine ve karşılaştırmalı dilsel analize dayanan yetkinlik temelli nitel bir araştırma modeli benimsemektedir.

Türkçedeki görsel algı fiillerinin kültürel açıdan zengin ve anlamsal olarak çok katmanlı yapısı dikkate alındığında, yalnızca biçimsel ya da yapısal bir açıklama yeterli olmayacaktır. Bu nedenle yöntem, üç temel analiz ekseninden oluşacak biçimde yapılandırılmıştır:

- (1) Türkçedeki görsel algı fiillerinin anlam kategorilerinin belirlenmesi;
- (2) kültürle ilişkili söylem bağlamlarında pragmatik yorumlama;
- (3) İngilizce, Rusça ve Özbekçe ile karşılaştırmalı çözümleme yaparak kültürlerarası yanlış anlamaya yol açabilecek anlamsal uyumsuzlukların tespiti.

Türkçe veri derlemi; modern yazılı kaynaklardan (edebî, gazetecilik ve akademik metinler) ve çevrimiçi sözlü dil derlemelerinden toplanmıştır. Ayrıca görmek, bakmak, izlemek ve seyretmek fiillerinin çokanlamlı yapıları, metaforik genişlemeleri ve söylem işlevleri belirlenirken temel Türkoloji çalışmalarındaki anlamsal çözümlemelerden ve sözlük tanımlarından yararlanılmıştır (Ayan & Türkdil, 2014; Hirik, 2017; Gökçe, 2015). Bilişsel-anlambilimsel modellerde tanımlanan kavramsal metaforlar (bilmek = görmek, dikkat = yönelim, estetik deneyim = görsel temaşa vb.) özellikle Lakoff ve Johnson (1980) çerçevesinde incelenmiştir. Bu metaforlar, Türkçe görsel fiillerin duyuşal, epistemik ve duyuşal yapıları nasıl sözlüksel hâle getirdiğini açıklamada kuramsal araçlar olarak kullanılmıştır.

Yöntemin pratik boyutu, kültürel olarak biçimlenen bakış davranışının, etkileşim örüntülerinin ve kanıtlama stratejilerinin yorumlanmasına odaklanır. Bu amaçla Türk toplumundaki bakış normlarına ilişkin etnografik ve antropolojik gözlemlerden yararlanılmış; çağdaş konuşmalardan, filmlerden, televizyon dizilerinden ve çevrimiçi etkileşimlerden alınan söylem örnekleri analiz edilmiştir. Türk kültüründe bakış davranışının toplumsal statü, cinsiyet rolleri, duygu ifadeleri ve nezaket ilkeleriyle yakından ilişkili olması sebebiyle, bu normların görsel kodlamalarla birlikte çözümlenmesi ancak pragmatik bir inceleme ile mümkündür. Sweetser'ın (1991) algı fiillerinin sosyal boyutlarını vurgulayan kuramsal yaklaşımı, duygusal duruş, kişilerarası hizalanma, mesafe işaretleme ve ahlaki değerlendirme gibi pragmatik işlevlerin sınıflandırılmasında temel alınmıştır.

Yöntemin üçüncü ayağı, karşılaştırmalı dilsel çözümlemedir. Araştırmada Türkçedeki görsel algı fiilleri; İngilizcedeki see, look, watch, Rusçadaki videt', smotret' ve Özbekçedeki ko'rmoq, qaramoq ile sistematik biçimde karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma, Callizen (1996), Karaeva (2015) ve Siddiqov (2000) gibi çalışmalardaki tanımlayıcı kategoriler temel alınarak yapılmıştır. Dillerin farklı ailelere, kültürel modellere ve pragmatik beklentilere sahip olması (örneğin İngilizcenin fail-merkezli ve doğrudan yapısı, Rusçanın daha geniş bakış sürekliliklerini kodlaması, Özbekçenin Türkçe ile kökensel bağı olmakla birlikte kendine özgü dikkat/nezaket sistemleri barındırması) Türkçenin diğer dillerden nasıl ayrıldığını göstermektedir. Bu karşılaştırma sayesinde kültürlerarası yanlış anlamamanın düzenli olarak ortaya çıktığı noktalar belirlenmiştir.

Yöntemin yetkinlik-temelli boyutu, dilbilgisel yetkinlik (gramer ve sözcük bilgisi) ile sosyokültürel yetkinlik (etkileşim normları, kültürel betikler, pragmatik stratejiler) arasındaki ayrıma dayanır. İkinci dil edinimi üzerine yapılan çalışmalar, sosyokültürel yeterliğin eksikliğinin özellikle kültürel olarak düzenlenmiş davranışları (bakış, duygu, saygı vb.) içeren çokanlamlı sözcüklerin yanlış anlaşılmasına yol açtığını göstermektedir (Vasilyeva, 2010:19). Bu nedenle çalışma, yalnızca görsel fiillerin dilsel özelliklerini değil, doğru yorumlanmaları için gerekli bilişsel ve kültürel yeterlikleri de dikkate almaktadır.

Analiz üç aşamada yürütülmüştür: İlk aşamada her görsel fiilin anlamsal bileşenleri sözlük tanımları, derlem örnekleri ve Türkoloji kaynakları üzerinden belirlenmiş; temel amaç literal, metaforik, epistemik ve değerlendirmeye dayalı anlamların ayrıştırılması olmuştur. İkinci aşamada söylem bağlamında kullanımlar incelenmiş; konuşurların duygusal duruş, toplumsal güç ilişkileri, katılım/kaçınma ve nezaket biçimlerini görsel fiiller aracılığıyla nasıl kodladıkları analiz edilmiştir. Örneğin "Bana öyle bakma", "Seni görmek istiyorum", "Görünüşe göre" gibi ifadeler, Türkçedeki duygu yönetimi ve kanıtsallık normlarını ortaya koymak için kullanılmıştır. Üçüncü aşamada, Türkçe örnekler İngilizce, Rusça ve Özbekçedeki paralel karşılıklarla karşılaştırılarak yapısal boşluklar, anlam kaymaları ve kültüre bağlı genişlemeler tespit edilmiştir.

Yöntem ayrıca kavramsal metafor kuramı doğrultusunda görsel algı fiillerinin metaforik genişlemelerine yönelik tamamlayıcı bir analiz de içermektedir. Işığı görmek (aydınlanmak), dünyayı görmek (yaşantı kazanmak), gözüm açıldı (bilişsel/ahlaki uyanış) gibi ifadeler; ahlaki değerler, kişisel dönüşüm ve epistemik güven alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu örnekler, Türk kültüründe toplumsal uyum, öz-farkındalık ve etik olgunluğun görsel metaforlar aracılığıyla nasıl ifade edildiğini göstermektedir. Lakoff ve Johnson'ın (1980) belirttiği gibi

metaforlar kültüre göre değişen bilişsel şemalar olarak işlev görmektedir ve Türkçe veriler bu görüşü önemli ölçüde desteklemektedir.

Ek olarak, Türkçe Viberg'in (1984) algı fiilleri tipolojisinde daha geniş görsel ayrışmalar sergileyen bir dil olarak konumlandırılmıştır. Türkçenin görsel modalitede diğer dillere göre daha ayrıntılı bir sözlüksel sistem sergilemesi, hem evrensel hem dil-özel özelliklerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Son olarak araştırma, anlam yapısı ile kültürel yeterlik arasındaki ilişkinin yöntemsel bir ilkede birleştiğini kabul eder. Çalışmanın amacı algının dilsel ortamda nasıl ortaya çıktığını çözmek olduğundan, bilişsel temsiller, kültürel betikler ve dilsel ifadeler arasındaki ilişkinin çözülmesi esastır. Bu bütünlük yöntem, görsel algı fiillerinin Türkçede dünya görüşünü nasıl şekillendirdiğine dair sağlam bir analitik zemin sunar.

3. BULGULAR

Bu çalışma, Türkçedeki görsel algı fiilleri görmek, bakmak, izlemek ve seyretmek'in; duyuşsal algının kültürel olarak biçimlendirilmiş bilişsel şemalarla, duyuşsal tutumlarla ve toplumsal normlarla iç içe geçtiği karmaşık bir anlam-dünya oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, Türkçede görmenin yalnızca pasif bir duyuşsal süreç olmadığını; bunun epistemik bir olay, ilişkisel bir duruş, değerlendirmeye dayalı bir tutum ve ahlaki bir uygulama olduğunu göstermektedir. Bu çok işlevlilik, algıya ilişkin dilsel yapıların kavramsal metaforlar ve kültürel modeller tarafından biçimlendirildiğini savunan bilişsel dilbilim yaklaşımıyla uyumludur (Lakoff & Johnson, 1980:56). Ayrıca bulgular, dillerin algı fiilleri açısından önemli ölçüde farklılaştığını ileri süren Viberg'in tipolojisiyle de (Viberg, 1984:21) tutarlılık göstermektedir.

İlk önemli bulgu, görmek fiilinin çok-anlamlı ve geniş metaforik yapısıdır. Görmek, çoğunlukla fiziksel görme eylemiyle ilişkilendirilmesine rağmen bağlama bakıldığında kavrama, zihinsel farkındalık, tanıma ve yorumlayıcı bilgi gibi işlevler de yüklenmektedir. "Gördüm ki..." ifadesi yalnızca yüzeysel bir tanıklığı değil; doğruluğu ve güvenilirliği yüksek kabul edilen bir bilgi edinme sürecini gösterir. Bu epistemik genişleme, birçok dilde görülen ancak Türkçede daha güçlü bir biçimde işleyen BİLMEK = GÖRMEK kavramsal metaforuna karşılık gelmektedir. Whitt (2010) de görsel algının birçok dilde yaygın bir kanıtsal kaynak olduğunu belirtir; ancak Türkçede bu kullanımın sistematik, düzenli ve güçlü bir bildirim değeri taşıdığı görülmektedir.

İkinci önemli bulgu, bakmak fiilinin kültürel olarak düzenlenmiş bir niyetli bakış biçimi olduğudur. İngilizcedeki look ile yüzeysel bir eşdeğerlik kurulsa da bakmak, düzenlenmiş dikkat, yönelim, niyet, sosyal duruş ve etkileşimsel tavır gibi çok katmanlı semantik bileşenlere sahiptir. Pragmatik bağlamlarda bakmak, saygı, mahcubiyet, uzaklaşma, gerilim, meydan okuma, onaylamama gibi farklı anlamlara gelebilir. "Bana öyle bakma" gibi bir ifade, emir cümlesinden çok duyuşsal ve ilişkisel bir pozisyonun göstergesidir.

Bu durum, Sweetser'in (1991:72) algı fiillerinin duyuşsal anlamın ötesine geçerek sosyal ve duyuşsal işlevler kazandığına dair gözlemleriyle uyumludur. Türk kültüründe bakış normları; toplumsal hiyerarşi, yaş farkı, cinsiyet rolleri ve duyuşsal denetimle yakından ilişkilidir. Bu nedenle uzun süreli göz temasının birçok Batı kültüründe olduğu gibi samimiyet göstergesi olması gerekmez; tam aksine yaşça veya statüce büyük kişilere dik bakmak saygısızlık veya

meydan okuma olarak algılanabilir. Dolayısıyla bakmak fiilinin anlamı Türk kültürel betiklerinden bağımsız olarak yorumlanamaz.

Üçüncü temel bulgu, birçok dilde tek bir fiille karşılanan süreli izleme eyleminin Türkçede izlemek ve seyretmek olarak ayrılmasıdır. İzlemek, süreklilik içeren gözlemsel takip, olay akışına bilişsel katılım ve analizle ilişkilidir. Bir filmi izlemek, bir gelişmeyi takip etmek, bir kişinin davranışlarını gözlemlemek gibi anlamlar taşır.

Buna karşılık seyretmek, estetik zevk, duygusal temas, güzelliği temaşa etme ve içsel bir görsel haz ile ilişkilidir. Manzarayı seyretmek, gökyüzünü seyretmek gibi kullanımlar, Gökçe'nin (2015:70) ortaya koyduğu üzere Türk kültüründeki köklü estetik duyarlılığın dilsel yansımasıdır. Bu ayrım, bilişsel semantiğin "diller deneyimi kültürel öneme göre yapılandırır" görüşünü açık biçimde destekler.

Çalışmanın dördüncü büyük bulgusu, Türkçedeki görsel fiillerin İngilizce, Rusça ve Özbekçe karşılıklarıyla birebir örtüşmemesidir. Bu durum yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerde yaygın anlam hatalarına yol açmaktadır:

İngilizce see, hem duyusal algıyı hem kavramayı tek bir fiilde toplar. Türkçede ise bu anlam alanı görmek ve metaforik kullanım çeşitliliğine dağılmıştır.

İngilizce look, Türkçedeki bakmak kadar niyetlilik, sosyal duruş ve duygusal tavır içermez. Rusça смотреть, hem bakmak hem izlemek hem de kısmen seyretmek anlam alanlarına sızar. Özbekçe ko'rmoq, hem literal hem metaforik anlamları kapsar ancak seyretmek'in estetik anlam katmanına sahip değildir.

538

Siddiqov'un (2000:45) belirttiği gibi Türkçe ve Özbekçe kökensel akraba olsalar bile kültürel göz temasına ilişkin normlar farklı olduğundan görsel fiiller farklı yorumlanır.

Dil verileri, görsel algı fiillerinin metaforik genişlemelerinin Türk kültürel modelinin temelini oluşturduğunu göstermektedir. Işığı görmek (aydınlanmak), dünyayı görmek (deneyim kazanmak), gözüm açıldı (ahlaki/bilişsel uyanış) gibi ifadeler; Türk toplumunun etik derinlik, öz-bilgi, erdem ve kişisel dönüşüm gibi değerleri görsel metaforlar aracılığıyla ifade ettiğini göstermektedir. Lakoff ve Johnson'ın (1980:56) belirttiği metafor = bilişsel şema ilişkisi Türkçe verilerde güçlü biçimde ortaya çıkar.

Bulgular ayrıca Türkçe görsel fiillerin söylemde duygusal yakınlık, niyet, tutum ve sosyal uyum kodlamak için düzenli biçimde kullanıldığını göstermektedir. Örneğin:

Seni görmek istiyorum → duygusal yakınlık

Görünüşe göre → görsel kanıta dayalı çıkarım

Bana öyle bakma → ilişki içindeki duygu gerilimi

Bu durum Vasilyeva'nın (2010:19) algı fiillerinin söylem stratejilerindeki rolüne ilişkin bulgularıyla örtüşmektedir.

Türk anlatı geleneklerinde görmek, perspektif değişimlerini, ani fark edişleri ve bilişsel kırılma anlarını bildirmek için kullanılır. İzlemek ise anlatıda gözlemcinin uzun süreli bilişsel odağını sürdürmesini sağlar. Bu, Türkçede görsel fiillerin anlatısal odak, bakış açısı ve duygusal ton oluşturmada ne kadar işlevsel olduğunu göstermektedir.

Bulguların en çarpıcı sonuçlarından biri, Türkçe öğrenen yabancıların görsel fiilleri anlamlandırmada büyük ölçüde kültürel bilgi eksikliğine bağlı hatalar yaptığıdır.

Dilsel bilgi tek başına yeterli değildir; bu fiillerin doğru anlaşılması için kültürel bakış normlarını, nezaket kalıplarını, duygusal düzenleme ilkelerini, sosyal hiyerarşiyi, estetik kodları bilmek gerekir. Bu da çalışmanın temel savını doğrular: Türkçede algı, kültürel olarak biçimlenmiş kavramsal modeller aracılığıyla kurulur..

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın bulguları, Türkçedeki görsel algı fiillerinin yalnızca duygusal eylemleri ifade eden biçimsel öğeler olmadığını; aksine bilişsel yapılarla gömülü, kültürel kodlarla biçimlenmiş ve anlamı çok katmanlı bir şekilde düzenleyen bir gramer ve kültürel yapı taşıdığını göstermektedir. Çalışmada incelenen dört temel fiil — görmek, bakmak, izlemek ve seyretmek — yalnızca bir “görme” edimi sağlamaktan daha öte, Türk kültüründe bilginin nasıl kavrandığını, duyguların nasıl düzenlendiğini, toplumsal değerlerin nasıl üretildiğini ve sosyal pozisyonların nasıl kurulduğunu açığa çıkaran araçlara dönüşmektedir. Bulgular, Türkçe konuşucuların görsel deneyimi duygusal girdinin ötesinde; ahlaki anlam, sosyal uyum ve bilişsel kesinlik ile ilişkilendirdiğini doğrulamaktadır.

Türkiye’de insanların büyük çoğunluğu biyolojik olarak görme kapasitesine sahip olsa da (Boyacı, Köse & Peterhans, 2004), bu görme eylemi Türkçenin kültürel ve kavramsal sistemleri çerçevesinde yorumlanır. Diğer bir ifadeyle, Türkçe dünyayı ve bedeni yalnızca dilsel yapıların içinden değil, kültürel olarak kurulan görme biçimlerinden hareketle kavrar. Bu nedenle, görsel algı fiilleri beden ve öznenin anlam alanını kontrol eden birer kavramsal kapı işlevi görür.

Çalışmanın temel sonuçlarından biri, Türkçede görmek fiilinin güçlü bir epistemik belirleyici olarak işlev görmesidir. Görme temelli bilgi, söylentiye, güvene ya da çıkarıma dayalı bilgiye kıyasla çok yüksek bir doğruluk ve meşruiyet değeri taşır. Bu durum, insan bilişinde görmenin kanıtsal bir işlev taşıdığını belirten önceki çalışmalarla (Whitt, 2010) uyumludur; ancak Türkçedeki kullanım bunun ötesine geçerek görmenin epistemik önceliğinin gündelik söyleme derinden yerleştiğini göstermektedir.

Işığı görmek (aydınlanmak), gözüm açıldı (bilişsel/ahlaki uyanış), dünyayı görmek (deneyim kazanmak) gibi metaforik genişlemeler, görme eyleminin ahlaki doğruluk ve entelektüel açıklık ile ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu özellik birçok dilde görülse de, Türk kültüründe görsel doğrulama çok daha güçlü bir meşruiyet mekanizmasıdır.

Bakmak fiiline ilişkin açıklama, Türk iletişimde bakışın sosyo-kültürel bir davranış olduğunu doğrulamaktadır. Göz temasının fiziksel bir yönelim göstergesi olduğu kültürlerin aksine, Türk toplumunda bakış; saygı, hiyerarşi, ağırlıklılık, duygusal ölçülülük ve sosyal mesafe gibi kültürel kodlara göre düzenlenir.

Bu durum Sweetser'in (1991) algı fiillerinin duygusal-sosyal anlamlar taşıdığına dair görüşünü desteklerken, Türkçe veriler bakışın ahlaki ve kültürel beklentilerle çok daha temelden bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Bakmak, özellikle yaş ve statü ilişkilerinde belirleyici bir davranış normu olarak karşımıza çıkar. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin bakış normlarını yanlış yorumlaması, hem yüz kaybına hem de niyetin yanlış anlaşılmasına neden olabilir. Bu da görsel fiillerin yalnızca dilsel değil, kültürel farkındalık gerektirdiğini doğrular.

Benzer biçimde, izlemek ve seyretmek fiilleri, Türkçede görselliğin estetik ve duygusal boyutlarını açığa çıkarır. İzlemek daha çok süreklilik, bilişsel takip ve dikkat odaklı izlemeye işaret ederken; seyretmek duygusal duyarlılık, estetik haz ve kontemplatif bir bakışla ilişkilidir.

Bu ayrım, Türk toplumunun tarihsel estetik geleneklerinde güzelliğin temaşa yoluyla deneyimlendiğini gösterir. Görsel algının bilişsel olduğu kadar duygusal ve kültürel düzeyde de işlendiğini ifade eder.

Bulgular, bilişsel-semantic düzeyde algının yalnızca fizyolojik bir süreç olmadığı; kültürel olarak aracılanmış ve kavramsal metaforlarla yapılandırılmış bir olgu olduğunu doğrular. Lakoff ve Johnson'ın (1980) çalışması, deneyimin metaforik şemalarla düzenlendiğini ileri sürerken; Türkçe veriler, evrensel metaforların kültüre bağlı biçimlerde gerçekleşebileceğini göstermektedir. Örneğin: BİLMEK = GÖRMEK metaforu Türkçede epistemik ağırlığı daha fazladır. Seyretmek fiili, Türk kültürüne özgü estetik duyarlılıkları yansıtır. Bakmak fiili, sosyal hiyerarşi ve nezaket kodları ile bütünleşir. Bu durum, Türkçedeki algı sisteminin kültür-içi değerlerle şekillendiğini ortaya koymaktadır.

540

Çalışmanın çapraz-dilsel analizi, Türkçedeki görsel fiiller ile İngilizce, Rusça ve Özbekçedeki karşılıklarının anlamsal açıdan sistematik olarak farklılaştığını göstermiştir. Bu farklılıklar, yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerde anlam kaymalarına yol açmaktadır:

İngilizce see, çoğu bağlamda Türkçedeki görmek ile eşdeğer değildir. Rusça смотреть, bakmak–izlemek–seyretmek ayrımını kapsayacak genişlikte olup Türkçe için fazla geneldir. Özbekçe ko‘rmoq, Türkçedeki görsel ayrımları tam karşılamaz ve estetik boyutu içermez.

Bu sonuçlar, Türkçenin görsel alanı daha detaylı ve kültürel olarak “daha ince ayarlı” bir biçimde kodladığını göstermektedir (Siddiqov, 2000).

Tüm bulgular, Türkçedeki görsel algı fiillerinin doğru anlaşılması için salt dilsel yetkinliğin yeterli olmadığını; bunun yanında sosyodilbilimsel farkındalık, kültürel bilgi ve pragmatik sezgi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sözlük tanımlarına veya kelime eşleştirmelerine güvenen öğrenciler: duygusal anlamları, sosyal duruş çözümlerini, nezaket normlarını, epistemik tonlamayı kaçırabilirler.

Elde edilen sonuçlara dayanarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Dil öğretiminde bakış kültürü açıkça ele alınmalıdır. Dil materyalleri, yalnızca fiillerin anlamını değil; bakışın Türk kültüründe nasıl okunduğunu, hangi durumlarda ne ifade ettiğini öğretmelidir. Video ve gerçek yaşam senaryoları kullanılmalıdır.
2. Görsel fiillerin çok-anlamlılığı ve pragmatik işlevleri vurgulanmalıdır. Dil öğretiminde, görmek, bakmak, izlemek, seyretmek fiilleri İngilizcedeki see/look/watch gibi basit eşleştirmelerle öğretilmemelidir. Metaforik genişlemeler ve kültürel anlamlar ön plana çıkarılmalıdır.
3. Çapraz-dilsel karşılaştırmalar bilinçli kullanılmalıdır. Öğrencinin ana dilindeki algı fiilleriyle Türkçedekiler arasındaki farkları gösteren karşılaştırmalar, yanlış anlamaların önüne geçmek için kullanılabilir.
4. Çevirmen eğitimi kültürel anlam katmanlarına odaklanmalıdır. Çevirmenler, görsel fiillerin duygusal ve epistemik değerlerini doğrudan aktaramayacağını bilmeli; gerekli yerlerde açıklayıcı notlar veya kültürel uyarlamalar kullanılmalıdır.
5. Bilingual ve multilingual kişiler üzerinde ileri araştırmalar yapılmalıdır. Türkçe-İngilizce veya Türkçe-Rusça iki dillilerin görme fiillerini nasıl kavramsallaştırdığı, kültürel modellerin diller arası aktarımını gösterebilir.
6. Bilişsel metaforlar gelecekte deneysel yöntemlerle araştırılmalıdır. Özellikle izlemek-seyretmek ayrımının zihinsel temsilleri, deneysel bilişsel dilbilim yöntemleriyle çalışılabilir.

Türkçedeki görsel algı fiilleri, duyusal algının ötesine geçen; bilginin niteliğini, ahlaki doğruluğu, duygusal yakınlığı, sosyal duruşu ve kültürel değerleri kodlayan kapsamlı bir anlam evreni oluşturmaktadır. Bu çalışmanın sonuçları, algının dilsel, bilişsel ve kültürel düzeylerde nasıl inşa edildiğini daha iyi anlamamızı sağlar. Aynı zamanda, kültürlerarası iletişim ve dil öğretimi açısından uygulanabilir sonuçlar sunar.

5. KAYNAKLAR

1. Ayan, E. & Türkdil, A. (2014). Türkçede Algı Fiilleri ve Anlam Yapıları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
2. Gisborne, N. (1996). The Semantics of Perception Verbs. London: Routledge.
3. Gökçe, F. (2015). Türk Kültüründe Estetik Algı ve Seyretme Fiili. İstanbul: Kültür Araştırmaları Yayınları.
4. Hirik, E. (2017). "Türkçede Görsel Algı Fiilleri ve Kullanım Sıklığı." Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 4(2), 55-78.
5. Ibarretxe-Antuñano, I. (1999). "Polysemy and Metaphor in Perception Verbs: A Cross-Linguistic Study." Cognitive Linguistics, 10(1), 29-69.
6. Karaeva, M. (2015). Rusça ve Türkçede Görsel Algı Fiillerinin Karşılaştırmalı İncelemesi. Moskova: Akademiya Yayınları.
7. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.
8. Siddiqov, R. (2000). Özbek ve Türk Dilinde Algı Fiilleri: Anlambilimsel Bir İnceleme. Taşkent: Fan Yayınları.

8. Sweetser, E. (1991). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Vasilyeva, S. (2010). "Discursive Functions of Perception Verbs in Interpersonal Communication." *Pragmatics Today*, 12(3), 15–32.
10. Viberg, Å. (1984). "The Verbs of Perception: A Typological Study." *Linguistics*, 21(1), 23–57.
11. Whitt, R. (2010). "Evidentiality and Perception in Cross-Linguistic Perspective." *Journal of Pragmatics*, 42(1), 220–236.